

Vår saksbehandler

Visekonstabel Malekas, Sofia Karin
smalekas@mil.no, 0510 7244, +47 976 61 402

Vår dato

2022-12-16

Vår referanse

2022/1914/FORSVARET/VPR/SKM

Tidligere dato

Tidligere referanse

Til
Forsvarskommisjonen

Kopi til
FD V-2
FST J1
Stortingets ombudsnemd for Forsvaret

Tillitsvalgtordningen i Forsvaret sitt innspill til Forsvarskommisjonen

1 Innledning

Tillitsvalgtordningen i Forsvaret (TVO) viser til Forsvarskommisjonens oppfordring om å komme med innspill til kommisjonens utredning og mandat. TVO gir med dette sine innspill til kommisjonen.

2 Bakgrunn

TVO ble opprettet av Stortinget i 1972, som et samarbeidsorgan mellom vernepliktige soldater inne til førstegangstjeneste og Forsvarets militære og politiske ledelse. Ordningen arbeider for å fremme trivsel, ivareta soldaters rettigheter og skape en meningsfull tjeneste, samt være et talerør for soldatene overfor Forsvarets ledelse.

TVOs innspill til kommisjonen er forankret i ordningens demokratiske valgte og representative utvalg i Forsvaret. Kommisjonens mandat legges til grunn for innspillene. TVO har valgt å svare på fem av de syv spørsmålene som stilles i mandatet. Spørsmålene som besvares er de TVO i størst grad oppfatter at treffer verneplikten og soldatene inne til førstegangstjeneste. Disse innspillene er redegjort for i punkt 3.1-3.5. I tillegg ønsker TVO å gi innspill til kommisjonen knyttet til forhold som faller utenfor kommisjonens mandat. Disse innspillene er redegjort for i punkt 3.6.

Postadresse

Postboks 1550 sentrum
0015 Oslo

Besøksadresse

Akershus festning
Bygg 58

Sivil telefon/telefaks

23 09 23 18/23 09 72 41

Militær telefon/telefaks (FDN)

0510 2318/0510 7241

E-post

fft.tv@mil.no

Internett

www.forsvaret.no/tvo

Vedlegg

0

3 Innspill til kommisjonen

3.1 Hva betyr utviklingen i sikkerhetssituasjonen for hvilke sikkerhets- og forsvarspolitiske veivalg Norge står overfor på mellomlang og lang sikt?

Utviklingen i sikkerhetssituasjonen innebærer en endret rolle for soldatene i Forsvaret. For de vernepliktige betyr det at rollen som soldat i styrkedisponering vil bli mer kompleks, og at mulighetene for hvordan vernepliktige kan bli brukt i fremtiden blir flere. Utviklingen i sikkerhetssituasjonen vil videre kunne ha en innvirkning på den enkelte vernepliktiges tillitt til Forsvaret, samt villigheten til å gjennomføre førstegangstjenesten.

Verneplikten er en bærebjelke i Forsvaret, og vil derfor også være viktig for Norge i en krise- og krigssituasjon. For at verneplikten skal kunne gi best mulig effekt, og for at den enkelte vernepliktige skal kunne bidra på en god måte, er det en forutsetning at soldatene mottar og vedlikeholder nødvendig og relevant utdanning. Dette gjelder både i den grunnleggende rekruttutdanningen, gjennom resten av førstegangstjenesten, og så lenge den enkelte er styrkedisponert. Opparbeiding og vedlikehold av soldatferdigheter knyttet til bruk av våpen, våpensystemer og kritisk sikkerhetsutstyr fremstår som særlig viktig for den helhetlige beredskapen i Forsvaret.

I tillegg til praktiske soldatferdigheter, er det viktig at samfunnet og soldater inne til førstegangstjeneste forstår hva det faktisk vil si å være vernepliktig, også utenfor fredstid. Kompetanse innenfor krigens folkerett er en viktig forutsetning for å kunne utøve rollen som soldat i en reell krigssituasjon på en god måte. Undervisning i fag som Jus og militærmakt (JMA) er en folkerettslig forpliktelse, som Forsvaret og samfunnet som helhet må ta på alvor. Soldater inne til førstegangstjeneste må kunne anvende krigens folkerett, forstå hvilken rolle og hvilket ansvar de har, og når de kan utøve makt. TVO mener undervisning i fag som JMA trenger et større fokus – både i og utenfor Forsvaret.

TVO erfarer at det er store variasjoner innad i Forsvaret med hensyn til hvordan og i hvilken grad de vernepliktige gis nødvendig soldatutdanning, særlig knyttet til stridsferdigheter og våpenbruk. Både tilgangen til våpen og treningen som gis varierer stort mellom forsvarsgrener og tjenestesteder. Ved enkelte avdelinger gis soldatene ingen utdanning etter endt rekruttutdanning. Mange soldater har heller ikke eget våpen i store deler av tjenesten. For den enkelte soldat fører mangelen på utstyr og grunnleggende soldatkompetanse til fravær av trygget og forståelse av sin egen rolle. TVO får tilbakemeldinger om at mange vernepliktige soldater opplever å ikke være «klare til strid». Denne opplevelsen begrunnes med forhold som manglende utdanning og våpentrening, manglende tilgang til eget våpen og annet utstyr eller manglende kunnskap og forståelse for egen rolle og funksjon ved en eventuell mobilisering.

TVO er bekymret over disse forholdene, og mener det er særlig kritisk at dette tas på alvor, med tanke på dagens sikkerhetssituasjon og den fremtidige utviklingen av

Forsvaret, jf. Prop. 1 S (2022-2023). Ifølge Forsvarets årsrapport fra 2021 utgjør soldater inne til førstegangstjeneste over en tredjedel av arbeidsstyrken i Forsvaret. Førstegangstjenesten er i tillegg en viktig rekrutteringsbrønn for videre utdanning og karriere i Forsvaret. Verneplikten og de vernepliktige spiller en avgjørende rolle med hensyn til Forsvarets operative evne. Manglende beredskap hos den enkelte soldat vil derfor også være kritisk med hensyn til den nasjonale beredskapen.

Forsvarets og verneplikdens innretning må svare til det trusselbildet som til enhver tid eksisterer rundt oss. Dersom verneplikten skal fortsette å utgjøre bærebjelken i det norske Forsvaret, er det viktig at de vernepliktiges rolle, funksjon, kompetanse og kapabilitet er tydelig, både for den enkelte soldat, for Forsvaret og for samfunnet. Dersom de vernepliktiges evne til å utføre de funksjonene de er tiltenkt i en krise- eller krigssituasjon ikke lever opp til forventningene fra samfunnet eller de kravene krigens realitet stiller, vil dette kunne få konsekvenser for tilliten til Forsvaret og forsvarsviljen i befolkningen generelt.

3.2 Hvordan bør Forsvaret og forsvarssektoren på overordnet nivå videreutvikles og organiseres for å ivareta norske sikkerhetsinteresser?

Verneplikten er viktig for Forsvaret og for staten. Den bidrar til operativ evne, til rekruttering og til Forsvarets legitimitet og forankring i samfunnet. En videreutvikling og omorganisering av Forsvaret og forsvarssektoren må derfor også omfatte en tilsvarende videreutvikling og omorganisering av verneplikten.

Regjeringens planer om å øke antall soldater inne til førstegangstjeneste, jf. Prop. 1 S (2022-2023), er en endring som også krever vesentlig forbedring av den helhetlige organiseringen, innretningen og ivaretakelsen av de førstegangstjenestegjørende. Flere soldater inne til tjeneste skaper et større behov for forvaltning og ivaretakelse. TVO erfarer at den generelle ivaretakelsen av soldatene som er inne til førstegangstjeneste per i dag ikke er god nok.

Dette gjelder særlig innenfor området eiendom, bygg og anlegg (EBA). Kasernene og byggene soldatene bor og oppholder seg i er mange steder ikke dimensjonert for dagens soldatmasse. TVO dokumenterer jevnlig gjennom besøksrunder og tillitsvalgte, bygninger som er i svært dårlig stand, har dårlig ventilasjon, og har mugg- og fuktskader. En styrket ivaretakelse av de førstegangstjenestegjørende krever at kaserner, sanitæranlegg og idrettsfasiliteter er dimensjonert for soldatmassen, at de holder en god standard og er helsemessig forsvarlige å bo og oppholde seg i. For å oppnå dette er det nødvendig med en vesentlig prioritering av midler til utvidelse og oppgradering av EBA for soldatene.

En annen utfordring med gjennomføringen av dagens førstegangstjeneste er mangelen på personell, og da særlig kvalifisert personell som sørger for utdanning, oppfølging og ivaretakelse av soldatene gjennom tjenestetiden. Mangel på kapasitet og kompetanse hos de ansatte går på bekostning av soldatenes ferdigheter, ivaretakelse, trivsel og trygghet. TVO erfarer at Forsvarets rekruttskoler i særlig grad

mangler ansatte til å gjennomføre soldatutdanningen og til å sikre en generell ivaretagelse av de vernepliktige. Velferdstjenesten, som skal sørge for rekreasjon og restitusjon til soldatene, mangler flere steder personell, midler og lokaler. Soldattilværelsen er særegen og krever medmenneskelig ivaretagelse og psykososial oppfølging fra militært foresatte og annet kompetent personell. For å ivareta et godt arbeidsmiljø og den psykiske helsen til soldatene er det nødvendig med nok støttepersonell rundt soldaten. Dette er viktig både for å ta vare på de som er inne til tjeneste, sikre frafall underveis i tjenestetiden og sørge for soldater som er forberedt til å fylle styrkestrukturen etter førstegangstjenesten. TVO mener at staten, gjennom Forsvaret, må ta et større ansvar for å ta vare på de soldatene som med plikt er kalt inn til å tjenestegjøre i Forsvaret. Det er Forsvarets oppgave å sørge for at disse mottar nødvendig utdanning, får dekket sine grunnleggende behov og at de opplever å ha et trygt og godt arbeidsmiljø.

En videre utfordring med gjennomføring av dagens vernepliktsordning er mangelen på informasjonen som gis til de vernepliktige som skal tjenestegjøre i Forsvaret. TVO mener at kunnskapen om verneplikten i samfunnet generelt, og blant de vernepliktige spesielt, må forbedres, for å sikre motiverte vernepliktige så vel som legitimitet og støtte i befolkningen. Vernepliktsundersøkelsen for 2021 viser synkende villighet til å avtjene førstegangstjenesten dersom den var frivillig, hvilket er alvorlig i lys av dagens sikkerhetssituasjon. Manglede villighet kan i tillegg forstås som kritisk med hensyn til den planlagte økningen av vernepliktige i førstegangstjenesten, jf. Prop. 1 S (2022–2023).

TVO mener det er essensielt at de vernepliktige er klar over hva verneplikten innebærer og hva som møter dem i førstegangstjenesten; tjenestens lengde og innhold, krav de møter og hvilke rettigheter de har. Like viktig er det at kommende soldater forstår hva det faktisk innebærer å være soldat i Forsvaret, også utenfor fredstid. Behovet for slik informasjon underbygges av at samtlige norske statsborgere mellom 19 og 44 år er underlagt verneplikt og dermed kan kalles inn til tjeneste. Forsvaret har de senere årene åpnet for en mer differensiert bruk av førstegangstjenestens lengde, hvilket tilsier at tjenestens lengde og innhold kan variere i stor grad fra de ulike forsvarsgrenene og tjenestestedene. Det er viktig at fremtidige soldater er kjent med de praktiske følgene av en slik ordning, da dette kan få inngripende konsekvenser i den enkeltes liv, både under og etter endt førstegangstjeneste.

Behovet for økt informasjon underbygges også av at færre norske borgere i dag er direkte berørt av Forsvaret og verneplikten. Tidligere var flere norske familier direkte involvert ved at et større antall borgere gjennomførte førstegangstjenesten. Dette bidro til en betydelig informasjonstilgang og forankring av Forsvaret og førstegangstjenesten i samfunnet. De siste tiårene har antallet som kalles inn og gjennomfører førstegangstjeneste sunket. Dermed er informasjon viderefremmet av

de vernepliktige selv også mindre tilgjengelig i samfunnet enn tidligere. Dette gjelder i særlig i de delene av befolkningen som er lavere representert i førstegangstjenesten.

Utfordringer knyttet til sikkerhetsklarering av personer med tilknytning til andre stater, bidrar til å redusere det flerkulturelle og etniske mangfoldet i førstegangstjenesten og i Forsvaret. Dette resulterer i en enda lavere tilgang til informasjon videreformidlet av de vernepliktige selv i disse gruppene. Dette kan igjen bidra til lavere kjennskap og motivasjon blant vernepliktige med flerkulturell og variert etnisk bakgrunn. Manglende motivasjon i slike grupper kan også forsterkes gjennom negative erfaringer knyttet til utfordringer med sikkerhetsklarering. Forsvarets krav om sikkerhetsklarering er ofte noe den enkelte vernepliktige ikke blir kjent med før sesjon. Sikkerhetsklarering kan ta flere måneder, og har i flere tilfeller resultert i at soldater venter på klarering gjennom hele tjenestetiden. Det har også ført til at enkelte soldater ikke kan bekle visse type stillinger de ellers ville blitt tildelt.

Ved en videreutvikling av Forsvaret og vernepliktsordningen mener TVO det er nødvendig å tilpasse seg de endringene som finner sted i befolkningen og i samfunnet rundt oss. Dette innebærer også å legge til rette for et representativt mangfold i førstegangstjenesten, både for å bidra til motiverte vernepliktige og for å bygge legitimitet og forankring for Forsvaret og verneplikten i hele befolkningen. Systematiske forhold som holder enkelte befolkningsgrupper utenfor Forsvaret, vil kunne bidra til mindre støtte til Forsvaret og pliktjenesten for disse gruppene. Dette vil potensielt innebære sikkerhetsmessige utfordringer for Forsvaret og Norge.

Kompetanse om verneplikten i samfunnet er også viktig med hensyn til å styrke rettsvernet til denne personellgruppen, da særlig med tanke på utforming og håndheving av lover, regler og forskrifter. TVO oppfatter at flere tjenester i samfunnet mangler forståelse for verneplikten sin særegenhet og de spesielle vilkårene som medfølger. Mangel på informasjon og kunnskap om personellkategorien vernepliktig kan få konsekvenser for de vernepliktiges rettsvern. De vernepliktiges forsikringsvilkår har vært et eksempel på dette, i en sak der en velferdssoldat i Kystvakten i 2019 brakk nakken under et velferdsarrangement i regi av Forsvaret. I saksbehandlingen ble vedkommende nektet yrkesskadeerstatning fra Statens pensjonskasse (SPK), da det var uenigheter om tolkningen av begrepene «i tjeneste» i vernepliktsforskriften og «i arbeid» i yrkesskedeforsikringsloven. Dette understreker viktigheten av at både befolkningen generelt og forvaltningen i øvrige sektorer har forståelse for hva verneplikten rommer og hvilke vilkår den innebærer. Saken avdekket at soldater inne til førstegangstjeneste ikke hadde et tilstrekkelig rettsvern slik som Forsvaret trodde og kommuniserte. Saken resulterte i en lovendring i Forsvarsloven § 33, som styrker soldatenes erstatning- og forsikringsvilkår i alle aktiviteter i regi av Forsvaret.

For å øke kunnskapen om verneplikten både blant kommende soldater og i samfunnet for øvrig, mener TVO at informasjon om verneplikt må bli en del av pensum i skolen. Dagens praksis med at forsvarsansatte besøker og informerer på

enkelte skoler, gir i liten grad systematisk og dekkende informasjon til de unge. Forsvarets eget informasjonsarbeid er likeledes ikke tilstrekkelig og når ikke ut til fremtidige vernepliktige i stor nok grad. I lys av dagens sikkerhetssituasjon, økt beredskap og planlagt økning av antall førstegangstjenestegjørende mener TVO det er vesentlig at denne utfordringen tas tak i både på kort og lang sikt. For å sikre vernepliktens funksjon og posisjon i det norske samfunnet i fremtiden mener TVO det er avgjørende at befolkningen er bevisst sin verneplikt, og at ungdom har et realistisk bilde på hva militærtjeneste innebærer i praksis.

3.3 Hvilke muligheter og utfordringer representerer den teknologiske utviklingen for Norges sikkerhet og for utvikling av forsvarssektoren, herunder sektorens samhandling med sivile sektorer i rammen av totalforsvaret?

Den teknologiske utviklingen i Forsvaret kan bidra til effektivisering av oppgaver og frigjøring av viktige ressurser. Med hensyn til de vernepliktige skaper dette muligheter for å forbedre, systematisere og effektivisere tjenester knyttet til administrasjon, forvaltning og informasjon rettet mot soldatene. Utviklingen av Forsvarets «Min side» er eksempel på et verktøy som vil kunne gi bedre tilgang til tjenester og informasjon. Digitalisering og utvikling av systemer og verktøy knyttet til seleksjon og rekruttering, sikkerhetsklarering, styrkedisponering og mobilisering vil også kunne bidra til enklere og mer forutsigbare tjenester for de vernepliktige.

På andre områder kan den teknologiske utviklingen bidra til å redusere kvaliteten på tjenestene til soldatene. TVO erfarer at de siste årenes modernisering og effektivisering i Forsvaret blant annet har skjedd på bekostning av tjenester som tidligere bidro positivt til den helhetlige ivaretagelsen av de førstegangstjenestegjørende. Dette gjelder særlig digitalisering av tjenester og arbeidsoppgaver som tidligere ble ivaretatt av fysisk personell som stod i direkte relasjon til soldatene i hverdagen. Fravær av personlig oppfølging innen områder som velferd, karriereveiledning, kurs og etter- og videreutdanning har for mange bidratt til å redusere tilgjengeligheten og tilgangen til disse tjenestene. TVO erfarer også at reduksjonen av personlig tilstedeværelse og oppfølging fra voksne tillitspersoner har bidratt negativt med hensyn til den opplevde ivaretagelsen blant soldatene.

Denne utviklingen må samtidig sees i sammenheng med en generell mangel på tilstedeværelse og oppfølging fra befal og annet støttepersonell i den daglige tjenesten. TVO erfarer at de vernepliktige ofte opplever å ikke ha nok voksenpersoner rundt seg i hverdagen til å bli ivaretatt på en god måte. I enkelte tilfeller jobber vernepliktige helt eller delvis selvstendig i sine stillinger, uten daglig oppfølging fra en foresatt eller andre ansatte. Den manglende tilstedeværelsen skyldes både at det ikke er tilstrekkelig med personell til å fylle disse stillingene ute ved Forsvarets avdelinger, men også for stor arbeidsbelastning blant de ansatte. Befalet har ofte for mange arbeidsoppgaver til å kunne følge opp de vernepliktige på en god måte i hverdagen. Dette gjelder både med hensyn til ivaretagelsen av enkeltsoldater, men også oppfølgingen av arbeidsmiljøet og kulturen blant soldatene.

De som i størst grad berøres av dette i dag er yngre befal som selv nylig har kommet ut av førstegangstjenesten. Det er som regel disse som står nærmest de vernepliktige i hverdagen og som har som primæroppgave å utdanne personell til styrkestrukturen. En automatisering av arbeidsoppgaver blant befal og annet støttepersonell vil kunne frigjøre viktige ressurser og øke tilstedeværelsen blant soldatene. Dette gjelder ikke minst automatisering av enkle og tidkrevende oppgaver som legger beslag på ansatte som står i direkte relasjon til de vernepliktige. Resultatet av dette vil igjen kunne bidra til mindre arbeidsbelastning, en mer meningsfull tjeneste for både befalet og de vernepliktige, og lengre ståtid blant ansatte og vernepliktige som i utgangspunktet ønsker videre tjeneste i Forsvaret. En riktig og styrt utvikling i Forsvaret generelt vil også kunne gi bidra til omdisponering av personell til vakante stillinger som følger opp og understøtter den daglige utdanningen, oppfølgingen og ivaretagelsen av soldatene.

TVO mener at videreutviklingen av Forsvaret må prioritere økt utdanning og ivaretagelse av personellet. Dette innebærer også en styrt teknologisk utvikling der frigjøring av ressurser og omdisponering av personell bidrar til å styrke tilstedeværelsen og oppfølgingen av de førstegangstjenestegjørende fra voksne ansatte. TVO mener at det bør være et prioritert mål å sikre at personellet som jobber i Forsvaret blir ivaretatt på en god måte. Dette gjelder ikke minst det personellet som avtjener verneplikten.

3.4 Hvordan vil bærekraftsmål, og klima og miljøendringer, påvirke forsvarssektoren og den sikkerhetspolitiske situasjonen i årene fremover?

Ifølge FNs klimapanel (IPCC) skjer klimaendringer i dag raskere enn tidligere antatt og mengden klimagasser fortsetter å øke. Klimakrisen verden står overfor vil også påvirke forsvarssektoren på flere måter. Det sikkerhetspolitiske verdensbildet vil trolig endre seg, noe som vil kunne gi Forsvaret andre samfunnsoppgaver enn tidligere. Samtidig har Forsvaret, som statlig myndighetsutøver og samfunnsinstitusjon, et ansvar for å innrette virksomheten sin på en mer bærekraftig og klimavennlig måte, jf. FNs bærekraftsmål 13. TVO er av den oppfatning at Forsvaret per i dag vier for lite oppmerksomhet, og viser for lite handlekraft, med hensyn til å gjennomføre bærekraftsmålene i sin egen virksomhet.

Dagens oppvoksende generasjon har i økende grad fokus på miljøutfordringer og viser et større engasjement for bærekraftige løsninger enn tidligere generasjoner. Flere undersøkelser og rapporter viser at dagens unge i økende grad er opptatt av at arbeidsgiver tar et mer aktivt samfunnsansvar. I en befolkningsundersøkelse fra Opinion på vegne av Næringslivets hovedorganisasjon (2021) sier hele 33% av unge mellom 18 og 29 år at arbeidsgivers klima- og miljøprofil påvirker deres valg av arbeidsgiver i tiden fremover. Dette må Forsvaret forholde seg til, på lik linje med andre organisasjoner. Innen 2030 vil 75% av arbeidsstyrken tilhøre generasjoner født mellom 1996 og 2009. For å holde seg som en aktuell arbeidsgiver for samfunnsengasjert og bevisst ungdom er Forsvaret nødt til å omstille seg i en klimavennlig retning. Det er disse generasjonene som i fremtiden vil utgjøre

vernepliktsmassen, de førstegangstjenestegjørende, og dermed den viktigste rekrutteringsbrønnen for videre utdanning og tjeneste i Forsvaret. Forsvarets hovedoppgave er å forsvare landet i fred, krise og krig. Dette innebærer at Forsvaret som organisasjon må se sammenhengen mellom unges klimafokus, egen omstilling, og fremtidig rekruttering, som et operativt spørsmål.

TVO mener videre at forsvarssektoren i større grad bør dra nytte av det samfunnsengasjementet og den kompetansen den oppvoksende generasjon sitter med i klima- og miljøspørsmål. Fremtidens soldater har verdifulle og viktige perspektiver på nyskapning som Forsvaret ikke kan ha råd til å gå glipp av i en prosess der det stilles tydelige krav til omstilling og tilpasning til fremtidens klimautfordringer. TVO mener Forsvaret er nødt til å foreta betydelige grep i egen organisasjon og virksomhet, både for å bidra til å motvirke de klimautfordringene vi står overfor, og samtidig sikre en bærekraftig rekruttering av personell i fremtiden.

FNs bærekraftsmål nr. 5 og 10 er likestilling mellom kjønnene og mindre ulikhet. For Forsvaret innebærer dette blant annet større grad av likestilling og respekt for alle typer mangfold, samt fravær av diskriminering med utgangspunkt i sosiale og kulturelle forhold som kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, seksuell orientering, alder, etnisitet, tro- og livssyn, utseende eller andre former for fysiske og psykiske forutsetninger. Forsvaret bør, i kraft av sitt samfunnsoppdrag, gå foran som et godt eksempel i arbeidet for likestilling og mangfold og mot diskriminering og trakassering.

Forsvaret har et uttalt mål om å forsvare og etterleve samfunnets sentrale demokratiske grunnverdier overfor likestilling, mangfold og ikke-diskriminering, jf. Forsvarets likestillings- og mangfoldspolicy. utfordringer knyttet til sikkerhetsklarering av personer med tilknytning til andre land bidrar i dag til å hindre en god representasjon av etnisk og kulturelt mangfold i førstegangstjenesten, og i resten av Forsvaret. TVO mener at Forsvaret og regjeringen bør iverksette tiltak som sikrer en bredere representasjon og et større mangfold i organisasjonen.

Forsvarssektorens kjerneverdier: respekt, ansvar, mot, åpenhet og vidsyn setter normative rammer for Forsvarets kultur, holdninger og arbeidsmiljø. TVO er imidlertid av den oppfatning at Forsvaret har en betydelig vei å gå for at disse verdiene skal gjenspeiles i praksis. Dersom Forsvaret skal lykkes med å etterleve sine egne verdier, mener TVO at det må iverksettes strategiske, systematiske og målrettede tiltak som aktivt bidrar til å endre etablert kultur, holdninger og handlinger. Forsvaret må ta et ansvar for å tilrettelegge for en åpen og inkluderende organisasjonskultur, der vernepliktige soldater opplever at det er rom for å være og utvikle seg selv, både som soldater og mennesker. TVO mener det er et særlig behov for økt kompetanse om kultur- og mangfoldsledelse, slik at Forsvaret oppleves som et trygt og godt sted å være for alle. Samtlige skal behandles likeverdig uavhengig av hvem man er, hvordan man ser ut og hvor man kommer fra. TVO mener det også må gjennomføres tiltak i

Forsvaret med hensyn til tilrettelegging for alternativ kost, tilpassing av personlig bekledning og utrustning, og tilrettelegging for tro- og livssynsutøvelse.

3.5 Hvilke mekanismer, kapabiliteter og roller må prioriteres i forsvarssektoren for å bedre forstå, motvirke og forsvare nasjonale sikkerhetsinteresser mot et bredere utfordringsbilde og hva kan prioriteres ned for å gi rom for dette?

For å kunne forsvare nasjonale sikkerhetsinteresser mot et bredere utfordringsbilde, trenger Forsvaret en godt utdannet, forberedt og robust styrkestruktur. Operativ evne er et sammensatt mål som per i dag krever økte ressurser på flere forskjellige områder. Forsvarssektoren har over lengre tid prioritert midler til materiell og systemer innenfor kjernevirksomheten, som for eksempel kampfly, stridsvogner og andre våpensystemer. Dette har til gjengjeld gått på bekostning av evnen Forsvaret har til å ivareta personellet og de vernepliktige. HR-transformasjonen (2016) og Modernisering og effektivisering av HR (2022) er eksempler på omstillinger som har ført til nedskjæringer og reduksjon av støtteelementer og administrativ virksomhet knyttet til utdanning og ivaretagelse av soldatene. TVO mener Forsvarets viktigste prioritering for å kunne forsvare Norges verdier og interesser ligger i utdanningen og ivaretagelsen av personellet. Dette gjelder særlig de vernepliktige, som utgjør bærebjelken i den operative strukturen.

Forsvaret baserer sin daglige beredskap på vernepliktige soldater.

Førstegangstjenesten er viktig både som del av denne beredskapen og for å bidra til forsvarsvilje i befolkningen. Gjennom førstegangstjenesten utdannes de vernepliktige til å fylle styrkestrukturen. Førstegangstjenesten er også den viktigste rekrutteringsbrønnen for tilsetting og videre tjeneste i Forsvaret.

Førstegangstjenestegjørende soldater gjennomfører skarpe oppdrag for Forsvaret hver dag. Vernepliktige soldater patruljerer Norges grense til Russland i Sør-Varanger, vernepliktige soldater bemanner kritiske funksjoner på fartøy og vernepliktige soldater skal til enhver tid være «klare til strid», i tilfelle krig eller krise skulle inntreffe.

Dersom soldatene som er inne til førstegangstjeneste skal kunne ivareta de rollene og oppgavene de er tildelt av staten og av samfunnet er det avgjørende at disse også ivaretas på en god og helhetlig måte. Soldatene trenger forsvarlige boforhold, funksjonell bekledning og tilstrekkelig med utdanning og repetisjon gjennom hele tjenesten. De trenger også tilstedeværelse av befal og foresatte som sørger for at de blir fulgt opp i det daglige, at de mottar nødvendig informasjon og veiledning, og at deres grunnleggende behov og rettigheter blir ivaretatt. Uten denne ivaretagelsen risikerer Forsvaret færre stridsklare soldater og en svekket operativ evne.

En nasjons operative evne er aldri bedre enn personellet som drifter det, og uten motiverte og stridsklare soldater reduseres Norges forsvarsevne. Forsvarssektoren må se den tydelige sammenhengen mellom helhetlig ivaretagelse av de vernepliktige og operativ evne. Helhetlig ivaretagelse av de vernepliktige er en oppgave som bør stå sentralt og som bør prioriteres i den fremtidige utviklingen av Forsvaret og forsvarssektoren. Med dagens trusselbilde og planene om å øke antallet

førstegangstjenestegjørende i Forsvaret, må ivaretagelsen og forvaltningen av de vernepliktige prioriteres i takt med utviklingen. I Prop. 1 S (2022–2023) slår regjeringen fast at «personellet er Forsvarets viktigste ressurs». TVO mener at dette må etterleves.

3.6 Innspill utenfor mandatet

3.6.1 Virkelighetsforståelse og medbestemmelse

TVO opplever at flere avgjørelser som omhandler forhold knyttet til førstegangstjenestegjørende blir vedtatt uten tilstrekkelig forståelse om hvordan disse avgjørelsene treffer soldatene. Eksempelvis bærer boforholdene soldatene lever i preg av et stort vedlikeholdsetterslep. I flere tilfeller har byggenes dårlig standard påført soldatene helseplager. utfordringer som mugg, sopp og dårlig ventilasjon er eksempler på avvik som mange av våre soldater utsettes for hver dag. Per i dag er det også dårlig kapasitet og en betydelig plassmangel. Etterslepet har en stor innvirkning på soldatenes tjeneste, er en sak TVO har løftet både til Forsvarsledelsen, politisk ledelse i Forsvarsdepartementet og Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret i flere år. Likevel opplever soldatene at slike problem blir nedprioritert til fordel for andre investeringer. For å ivareta soldatene som kalles inn til førstegangstjeneste, er det nødvendig at soldatenes stemme blir hørt og at deres ve og vel får et større fokus i prioritering av midler. TVO mener forsvarssektoren må inkludere representanter fra de vernepliktige i større grad under slike beslutninger.

3.6.2 Nordisk NATO-samarbeid og verneplikt

Dagens sikkerhetssituasjon har belyst viktigheten av samarbeid på tvers av landegrenser. Et eventuelt svensk og finsk NATO-medlemskap vil kunne skape et styrket og mer helhetlig nordisk forsvar, for å sammen kunne forsvare felles sikkerhetsinteresser og verdier. TVO mener en fremtidig innretning av verneplikten og Forsvaret må sees i lys av hva det nordiske samarbeidet kan medbringe. Dette kan innebære strukturelle og prinsipielle endringer i hvordan Norge innretter og gjennomfører verneplikten. Et styrket nordisk forsvar kan eksempelvis innebære endringer i førstegangstjenesten, der en norsk statsborger avtjener sin verneplikt i Sverige, Danmark eller Finland. Forsvaret er nødt til å ta for seg spørsmål som hva en eventuell verneplikt på tvers av landegrenser kan omfatte, eksempelvis forskjellen på nasjonal forsvarsvilje opp imot en alliert forsvarsvilje. I kommisjonens arbeid med videreutviklingen av Forsvaret, mener TVO at utviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet må tas høyde for.

3.6.3 Anerkjennelse av førstegangstjeneste

For å anerkjenne vernepliktens rolle i Forsvaret og i samfunnet som helhet mener TVO at forsvarssektoren må iverksette målrettede tiltak for å styrke statusen til verneplikten. Førstegangstjenesten gir soldatene en unik kompetanse og erfaring. Ferdigheter som disiplin, samarbeidsevne og selvstendighet er egenskaper som verdsettes både i Forsvaret og i samfunnet. Å avtjene førstegangstjeneste er en

lovpålagt plikt, og burde medbringe anerkjennelse i form av rettigheter og goder som samsvarer med verneplikts omfang og belastning. Øking av tildelte tilleggspoeng til opptak ved høyere utdanning for avtjent førstegangstjeneste og sivil akkreditering av kunnskap og kompetanse tilegnet i førstegangstjenesten er tiltak TVO mener kan bidra å styrke verneplikts anerkjennelse.

4 Avslutning

Tillitsvalgtordningen i Forsvaret gir med dette sine innspill til Forsvarskommisjonen på vegne av nåværende og fremtidige soldatene inne til førstegangstjeneste.

Med vennlig hilsen

Ole Magnus Totland
Underdirektør
Sjef Tillitsvalgtordningen i Forsvaret

Dokumentet er elektronisk godkjent, og har derfor ikke håndskreven signatur.
